

Pojetí pojmů levice a pravice

František Kučera

5. června 2008

1 Pojetí pojmů levice a pravice

Levice a pravice patří mezi nejzákladnější pojmy v souvislosti s politikou, přesto neexistuje jejich jednoznačný výklad a můžeme se setkat s různými interpretacemi. Původ těchto pojmů sahá do 18. století, kdy na pravé straně francouzského národního shromáždění seděli zastánci monarchie (umírněnější Feuillanti) a na levé straně příznivci nového řádu (radikální Montagnardi) hlásající heslo *Volnost, rovnost, bratrství*¹. Význam levice a pravice se od té doby značně posunul, ale stále se používá pro kategorizaci politických stran (případně osob) resp. při jejich umístění do politického spektra.

2 Vladimír Prorok a Aleš Lisa

Ve své učebnici[1] dělí strany podle jejich **programu** na základě dvou kritérií: jednak umístění v politickém spektru (levice-pravice) a jednak podle ideologické orientace (liberalismus, konservativismus, socialismus atd.). Poukazují na historický původ pojmů levice a pravice (republikáni vs. rojalisté) a uvádějí, že: „Dnes se spojuje převážně se sociálně-ekonomickými kritérii“, mezi něž řadí:

- forma vlastnictvé výrobních prostředků
- úloha státu v hospodářství
- přerozdělování společného bohatství
- rozsah a formy sociálního zabezpečení

Na levou část politického spektra obecně řadí strany komunistické, socialistické a sociálně-demokratické, na pravou pak strany liberální, konservativní, agrární a křesťanské.

3 Karolína Adamová a Ladislav Křížkovský

Klasifikace stran na levíci, pravici a střed má dlouhou tradici podle umístění ve většině parlamentů. Popisují[2] historický vývoj a posun pojmů tak, že původně se k pravici řadily strany konservativní, monarchistické a statkářské, zatímco k levíci strany liberální, demokratické a pokrokové.

Dělnické strany po svém vzniku vytlačily původně levicové buržoazní strany do středu a na pravici a samy se pak staly *jádrém levice*. Za znaky levicovosti považují:

- radikálnější ekonomický a sociálně politický program

¹Heslo francouzské republiky: *Liberté, égalité, fraternité*

- obrana nemajetných vrstev
- prosazování sociální spravedlnosti a podstatných společenských změn

„V průběhu 20. století se jádrem levice staly komunistické a jiné marxisticky orientované dělnické strany.“

4 Michal Klíma

Rozdíl mezi levicovými a pravicovými stranami spatřuje v následujících čtyřech bodech:[3]

- státní vs. soukromé vlastnictví výrobních prostředků
- silná vs. slabá úloha státu při plánování ekonomiky
- míra přerozdělování společného bohatství
- postoj k vládním programům sociálního zabezpečení

Pro definování levice a pravice tedy používá převážně ekonomická kritéria. O stranách levice a pravice píše v souvislosti s třídním rozporem².

V této souvislosti nikoliv náhodou dělníci volí spíše sociálnědemokratické strany, zatímco vyšší vrstvy inklinují k pravicovým stranám.

A podrobně rozebírá míru třídního hlasování, tzn. jak se lidé při volbách nechávají ovlivnit svým třídním původem.

Upozorňuje na fakt, že levice je více jednotná (převažující socialismus, okrajově komunismus) zatímco pravice více trpí fragmentací a sjednocuje se až po volbách ve vládních koalicích.

5 Jiří Pehe

Politolog Jiří Pehe píše ve svém článku[4] z roku 2006 o klesajícím významu pojmů levice a pravice. Dokládá to příklady z praxe, kde *pravicové strany* dělají paradoxně levicovou politiku a *levicové strany* pravicovou. Místo těchto pojmů doporučuje používat označení *liberálové* a *konzervativci*, která jsou běžnější v USA. Píše:

Rozlišování mezi pravicí a levicí na základě převážně ekonomických kritérií selhává.

²Vznik třídní společnosti – důsledek industrializace.

Jeho pohled vychází z předpokladu, že politické strany jsou ve smyslu levice-pravice fixované, tedy že tradičně pravicová strana je stále pravicovou stranou a podobně levicová strana zůstává na svém místě. A tudíž logicky naráží na paradox, kdy se strana chová jinak, než by se očekávalo, vzhledem k tradičnímu vnímání jejího levo-pravého umístění.

Oproti tomu můžeme ale vycházet i z opačného předpokladu – tedy, že zafixujeme³ pojmy levice a pravice a definujeme si je na základě jistých kritérií a naopak připustíme, že jednotlivé politické strany se mohou v průběhu času po ose levice-pravice pohybovat.

6 Obecné encyklopedie

6.1 Wikipedia

Wikipedia je zvláštní encyklopedie, protože do ní může přispívat každý. Ovšem u významných hesel dochází k časté kontrole a opravám a tak obvykle vyjadřují všeobecnou shodu, názor hlavního proudu. Na úvod popisuje vznik těchto označení v době Velké francouzské revoluce. Každému heslu pak věnuje několik odstavců.

Základní rysy **pravice**: dává přednost individualismu před kolektivismem, chrání soukromé vlastnictví a svobodu podnikání, odmítá státní zásahy do hospodářství, místo toho uznává neviditelnou ruku trhu, váží si tradic (v souvislosti s tím se uvádí: *častý antiliberalní postoj*), podle některých pravice zvýhodňuje privilegované vrstvy na úkor chudších.[5]

Základní rysy **levice**: hájí práva nižších a středních vrstev, rovnost politická, sociální a rovnost příležitostí, proti náboženství nebo vůči němu neutrální, větší míra státních zásahů do ekonomiky, více kolektivního podnikání, rozsáhle sociální zabezpečení a s tím související vysoké zdanění příjmů, hlavně pro komunistickou levicí je typické třídní pojetí společnosti.[6]

Upozorňuje na problematičnost těchto pojmů a fakt, že jejich význam se s ohledem na čas a místo mění.

6.2 AŽ slovník

Levice: slovník[7] klade důraz na revoluční charakter levice – „*revoluční politické seskupení, revoluční část politického směru*.“ Za levici považuje marxistické křídlo sociální demokracie nebo později marxistické křídlo komunistické strany. **Levičáctví**: planý radikalismus v komunistickém hnutí. Na *levičáctví* kritizuje jeho subjektivismus, voluntarismus, dogmatismus. *Levičáctví* kritizoval i V. I. Lenin a sjezdy KSSS a KSČ. Slovník neopomíná původ pojmu levice z francouzského Národního shromáždění. Heslo **Pravice** ve slovníku chybí.

³Alespoň v určitém časovém horizontu – jelikož jejich významy se od dob Francouzské revoluce nepochybně posunuly.

7 Pohled veřejnosti

V rámci této práce jsem udělal malý průzkum[8] mezi veřejností na téma definice levice a pravice. O definice pojmů jsem požádal uživatele serveru ABCLinuxu.cz, většinou se jedná o nadprůměrně vzdělané lidi, počítačové odborníky, ovšem bez politologického vzdělání. Objevily se různorodé názory, nejčastěji:

- ekonomika: levice představuje kolektivismus, pravice individualismus
- pravice jako konservativismus, levice jako pokrok nebo změna
- dělení na levici a pravici je přežitek
- pravice je pro bohaté, levice pro chudé, vykořisťování
- uvědomění si, že politika má více rozměrů než jednu osu
- krajní levice a krajní pravice splývají, kruh se uzavírá

Součástí průzkumu byla i anketa: 54% lidí se přihlásilo k pravici, 27% k levici a 19% se považuje za politicky neaktivní.

8 Vícerozměrné politické spektrum

Spektrum levice-pravice je pouze jednorozměrné, otázek, které se řeší politicky je ale mnohem více. Je zřejmé, že programy stran není možné nakombinovat libovolně – např. není možné si od strany vzít nízké daně a od druhé vysoké státní podpory. Ale jsou témata, která spolu nekolidují – např. orientace zahraniční politiky (více na Evropskou unii nebo USA, nebo Východ. . .) nesoúvisí s tím, jestli přerozdělujeme více nebo méně. Rovněž třeba přísnost trestů za porušování zákona nesoúvisí ani s přerozdělováním ani s zahraniční politikou⁴.

Asi dva nejčastěji používané rozměry bývají *míra ekonomické svobody* a *míra osobní svobody* (viz [10] a [9]). Ale i tento dvourozměrný model je omezeným a zjednodušeným pohledem na realitu. Co politická otázka, to jeden rozměr – přestože graficky je možné znázornit pouze tři, prostor politiky má teoreticky neomezený počet rozměrů – dimenzí.

Co ale představuje ekonomická svoboda? Nejčistším a jednoznačným řešením je, definovat ji na základě jediného měřitelného kritéria. Tím by mohl být **podíl velikosti veřejných financí na hrubém domácím produktu**. Tento poměr můžeme vyjádřit pomocí populárního ukazatele nazvaného Den daňové svobody[11]. Strany, za jejichž vlády je tento den později, můžeme považovat za levicovější a ty, za nichž je tento den dříve naopak za pravicovější.

⁴Alespoň v takové míře, dokud se pohybuje v mezích demokracie.

9 Závěr

Přestože pojmy *levice* a *pravice* dnes podle některých politologů ztrácejí svůj význam⁵, nejsou to prázdné pojmy a mohou nám dobře posloužit k popisu subjektů v politice. Podmínkou ovšem je, že od osy levice-pravice si nemůžeme slibovat více, než dokáže popsat tzn. pouze jeden ekonomický rozměr politického spektra.

Reference

- [1] PROROK, Vladimír, LISA, Aleš. *Politologie*. 1. vyd. Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk.
- [2] ADAMOVÁ, Karolina, KŘÍŽKOVSKÝ, Ladislav. *Politologie*. 1. vyd. Praha: CODEX Bohemia, 1997.
- [3] KLÍMA, Michal. *Volby a politické strany v moderních demokraciích*. Dotisk 1. vyd. Praha: RADIX, 2003.
- [4] PEHE, Jiří. *Pravice a levice? Matoucí pojmy!* [citováno 29. 5. 2008] Dostupné na WWW: <http://www.pehe.cz/zapisnik/2006/clanek.2006-05-02.7895733616>
- [5] Wikipedia – *Levice* [citováno 29. 5. 2008]. Dostupné na WWW: [http://cs.wikipedia.org/wiki/Levice_\(politika\)](http://cs.wikipedia.org/wiki/Levice_(politika))
- [6] Wikipedia – *Pravice* [citováno 29. 5. 2008]. Dostupné na WWW: [http://cs.wikipedia.org/wiki/Pravice_\(politika\)](http://cs.wikipedia.org/wiki/Pravice_(politika))
- [7] KRÁL, Václav a kol. *Malý encyklopedický slovník A-Ž*. 1. vyd. Praha: Academia, 1972.
- [8] ABC Linuxu – *Průzkum: levice-pravice* [citováno 29. 5. 2008]. Dostupné na WWW: <http://www.abclinuxu.cz/blog/xkucf03/2008/5/pruzkum-levice-pravice-zadost-o-pomoc>
- [9] *The Political Compass* [citováno 29. 5. 2008]. Dostupné na WWW: <http://politicalcompass.org/analysis2>
- [10] Wikipedia – *Political spectrum* [citováno 29. 5. 2008]. Dostupné na WWW: http://en.wikipedia.org/wiki/Political_spectrum
- [11] Den daňové svobody [citováno 29. 5. 2008]. Dostupné na WWW: <http://www.danova-svoboda.cz/>
- [12] GOLD, Thomas W. *The American Political Science Review*, Vol. 92, No. 1 (Mar., 1998), pp. 199-199, Published by: American Political Science Association (Jstor.org)

⁵Podle mnoha jiných naopak význam stále mají – např. Norberto Bobbio a jeho *Left and Right: The Significance of a Political distinction* (recenze knihy viz. [12]).